

**ƏLİLLİYİ OLAN
ŞƏXSLƏRİN CƏMIYYƏTƏ
İNTEQRASIYASI:
ÇƏTİNLİKLƏR VƏ
GÖZLƏNİLMƏLİ OLAN
KRİTERİYALAR**

2022

DEMOKRATİK TƏDƏBBİLLƏR İNSTITUTU
IDI
INSTITUTE FOR DEMOCRATIC INITIATIVES

**ƏLİLLİYİ OLAN ŞƏXSLƏRİN
CƏMİYYƏTƏ İNTEQRASIYASI:
ÇƏTİNLİKLƏR VƏ GÖZLƏNİLMƏLİ OLAN
KRİTERİYALAR**

Müəllif: Güllər Musasoy

Baku - 2022

Mündəricat

1. GİRİŞ.....	4
2. TƏDQIQATIN METODOLOGİYASI	6
3. ƏLİLLİYİ OLAN ŞƏXSLƏRİN CƏMİYYƏTƏ İNTEQRASIYASI ÜÇÜN GÖZLƏNİLMƏLİ OLAN KRİTERİYALAR VƏ TƏHSİL STANDARTLARI.....	7
4. ƏLİLLİYİ OLAN ŞƏXSLƏRİN CƏMİYYƏTƏ İNTEQRASIYASI BARƏDƏ APARILMIŞ SORĞUNUN NƏTİCƏLƏRİ - BAKI KAZUSU	10
5. NƏTİCƏ	12
6. ƏDƏBİYYAT SİYAHISI	13

“...əlilliyi olan şəxslərin geniş potensialını açmaq, onların iştirakçılığı üçün bütün maneələri aradan qaldırmaq bizim mənəvi vəzifəmizdir. Bütün dünyadakı dövlətlər milyonlarla əlilliyi olan şəxsin səhiyyə, reabilitasiya, dəstək, təhsil və məşğulluq xidmətlərinə olan əlçatanlığının təmin olunmasını görməzdən gələ bilməzlər” (Hovkinq, 2011 səh 3).

1. GİRİŞ

“Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanununa görə, əlilliyi olan şəxslərə müxtəlif maneələrlə qarşılaşdığı zaman başqa şəxslərlə bərabər səviyyədə cəmiyyət həyatında tam və səmərəli iştirakına mane olan sabit fiziki, psixi, əqli və ya hissiyyat pozuntuları olan şəxs, o sıradan sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək uşaqlar aid edilir.¹ ([22 iyun 2021-ci il tarixli 346-VIQD nömrəli](#) Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə 1.0.2-ci maddədən “o sıradan sağlamlıq imkanları məhdud 18 yaşınadək uşaqlar aid edilir” sözləri çıxarılıb)

Hazırda Azərbaycanda 600 mindən çox əlilliyi olan şəxs (ƏƏSMN, 2020), qeydiyyatdan keçmiş, əlilliyi olan 72 min uşaq var (UNİCEF, 2020).

Dünya Səhiyyə Təşkilatı (DST) (2019) qeyd edir ki, bütün dünyada son illər ərzində əlilliyi olan şəxslərə göstərilən təhsil, səhiyyə və sosial xidmətlərin keyfiyyətinin artmasına baxmayaraq, həmin qrupdan olan şəxslər hələ də ən çox marginallaşan və zorakılığın hər hansı növü ilə üzləşən qrup olaraq qalır. Sırf bu səbəbdən əlilliyi olan şəxslərin üzləşdiyi problemlər, cəmiyyətə inteqrasiya etmələrində qarşılıqlı çıxarılan əngəllər daim araşdırılır. Araşdırmamızın əsas məqsədi məhz əlilliyi olan şəxslərin maddi durumunun onların cəmiyyətə inteqrasiyasına olan təsirini müəyyən etməkdir. Tədqiqatımızda daha çox əlilliyə baxışda tibbi modelə qarşı sosial modelə istinad etmişik, çünki bu model bərabərlik və inklüzivliyin təmin edilməsi üçün maneələrin aradan qaldırılmasını nəzərdə tutur (M.Oliver 2013). Tibbi müdaxilələr əlilliyin təsirini neytrallaşdırmaq və ya azaltmaq yolu ilə əlilliyin insanın həyatına olan təsirini azaltmağa yönəlir, tibbi nəticələr və həll yollarını əsas götürür. Tibbi model qiymətlidir, çünki bəzi hallarda tibbi müalicə insanı xilas edə və həyat keyfiyyətini artırır. Lakin bu holistik (vahid, bütöv) bir yanaşma deyil və insanın ehtiyac və istəklərini nəzər almır. Sosial model əlillik məsələsinə daha holistik yanaşaraq, əlilliyi olan şəxslərin sosial inteqrasiyasında iqtisadi amilləri də nəzərə alır.

Azərbaycan dilində olan əsaslı mənbələrdən biri də Avropa Şurasının hazırladığı “Kompas” - gənclərin iştirakı ilə insan hüquqlarının təhsili üzrə təlimat vəsaiti - bələdçi kitabıdır. Kitabın insan hüquqları mövzuları bölməsi daxilində əlillik və əlilliyi olan şəxslərə qarşı ayrı-seçkilik mövzusu da işıqlandırılıb. (Avropa Şurası, 2015)

¹ <https://e-qanun.az/framework/39591>

Uyğun bölmədə verilmiş məqalədə gənclər işi, digər maarifləndirmə tədbirləri ilə məşğul olan mütəxəssis və fəallar üçün əlillik və əlilliyi olan şəxslərə qarşı ayrı-seçkilik haqqında bazis məlumatlar qeyd edilib, bu şəxslərin hüquqları insan hüquqları konsepsiyası çərçivəsində təfəsilatlı şəkildə təsvir olunub. Həmçinin əlillik hüquqları tarixi, beynəlxalq hüquq normaları fonunda əlilliyi olan şəxslərin hüquqlarının təfəsilatı və tibbi modellə sosial modelin müqayisəli qarşılaşdırılması təsvir olunub.

Məqalə yuxarıda qeyd olunan istiqamətlərdə təfəsilatlar təqdim etsə də, əlilliyi olan şəxslərin hüquqlarının Azərbaycanın yerli kontekstində təsviri haqqında bilik vermir. Belə ki, verilmiş mənbə əlilliyi olan şəxslərlə iş zamanı istinad oluna biləcək mənbə sayılsa da, Azərbaycanın lokal şəraiti çərçivəsində əlilliyi olan şəxslərin ehtiyaclarını anlamaq üçün yetərli sayıla bilməz.

Bundan əlavə, UNİCEF 2011-ci ildə Azərbaycanda əlilliyi olan şəxslərin vəziyyətinin təhlilinə dair tədqiqat aparıb. Tədqiqatda Azərbaycanda əlilliyi olan şəxslərin vəziyyətinin qiymətləndirilməsi, Azərbaycan Respublikasının əsas qanunvericilik aktlarının BMT-nin “Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında” konvensiyasına uyğunluğu, qanunvericiliyə dair tövsiyələr əks olunsay da, əlilliyi olan şəxslərin cəmiyyətə inteqrasiyasında maddi durum amilinin təsiri araşdırılmayıb.

Tədqiqatın məqsədinə uyğun olaraq, tədqiqat ərzində aşağıdakı sual üzrə nəticələr ərsəyə gətirilib:

Sual: *Bakıda yaşayan fiziki əlilliyi olan şəxslərin maddi vəziyyəti onların cəmiyyətə inteqrasiyasına necə təsir göstərir? Əlilliyi olan şəxslərin cəmiyyətə inteqrasiyası üçün hansı standartlar gözlənilməlidir?*

Cəmiyyətə inteqrasiya dedikdə tədqiqatçı Amerika Psixoloqlar Assosiasiyasının tərifinə istinad edir: Sosial inteqrasiya, xüsusən düşünülmüş siyasət kimi həyata keçirildikdə ayrı-ayrı qrupların vahid cəmiyyətdə birləşməsi prosesi kimi anlaşılır.² Aydındır ki, bu kontekstdə siyasət və siyasət sənədləri iqtisadi implikasiyaları da əhatələyərək, onu *inter alia* sosial inteqrasiyanın amillərindən biri kimi nəzərdə tutur.

² <https://dictionary.apa.org/social-integration>

2. TƏDQIQATIN METODOLOGİYASI

Tədqiqat metodoloji olaraq, həm birinci, həm də ikinci əl məlumatlara əsaslanır. Birinci əl məlumatlar onlayn sorğu, ikinci əl məlumatlar isə əldə olan ədəbiyyatlar vasitəsilə toplanıb.

Belə ki, bu tədqiqat işi zamanı toplanan məlumatlar bir neçə üsulla əldə edilib. Tədqiqat sualına cavab vermək məqsədilə, Bakıda yaşayan Əlilliyi Olan Şəxslər (ƏOŞ) arasında onlayn sorğu həyata keçirilib. Onlayn sorğu məlumat toplanılmasının əldə olunan seçmə üsuluna əsaslanır. Sorğu nəticəsində 39 respondentin cavabları toplanıb, analiz edilib. Həmçinin yenə eyni məqsədlə ikinci əl məlumatlar əldə edilib. İkinci əl məlumatlar ƏOŞ-ların cəmiyyətə inteqrasiyası üçün gözlənilməli olan standart və normaların təfəssilatlı təhlilini, toplanmış birinci əl məlumat isə lokal şəraitdə, Bakı şəhərində bu cür inteqrasiyanın iqtisadi tərəfləri və maddi vəziyyətlə bağlılığının analizində istifadə olunub.

3. ƏLİLLİYİ OLAN ŞƏXSLƏRİN CƏMİYYƏTƏ İNTEQRASIYASI ÜÇÜN GÖZLƏNİLMƏLİ OLAN KRİTERİYALAR VƏ TƏHSİL STANDARTLARI

Əlilliyi olan şəxslərin cəmiyyətə inteqrasiyasını təmin etmək üçün standartlar müəyyənləşdirilərkən sosial stratifikasiyanı və müxtəlif vəziyyətlərdə ortaya çıxacaq xüsusi halları nəzərə almaqla bütün ƏOŞ-lar üçün ümumiləşdirilmiş standartların verilməsi məntiqsiz olardı.

Belə ki, standartlardan bəhs edərkən bir neçə vəziyyət üzrə kriteriyalaşdırma məqsədəuyğun olardı (Avropa Şurası, 2003):

- *Qarşısını alma*: Dövlət və başqa məsul tərəflər ictimai münasibətləri tənzimləyərkən bütün mümkün imkanlardan yararlanıb əlilliyin yaranmasının qarşısını almaq məqsədilə preventiv tədbirlər görməlidir.
- *İnteqrasiya*: Dövlət və başqa məsul tərəflər ƏOŞ-ların cəmiyyətin müxtəlif sfera və fəaliyyət sahələrinə inteqrasiyasını bütün mövcud imkanlarla təmin etməlidir.
- *Standartlaşdırma*: ƏOŞ-ların cəmiyyətin müxtəlif sfera və fəaliyyət sahələrindən, habelə siyasi-ictimai iştirakçılıq və qərarvermədə digər fərdlərdən fərqi maksimum azaldılmalıdır.
- *Öz müqəddəratını həll etmə*: ƏOŞ-lar digər vətəndaş və fərdlərdən fərqli olmayaraq, özləri ilə bağlı məsələlərdə qərarvermə qabiliyyəti və səlahiyyətlərinə sahib olmalıdırlar.
- *İnsanların özlərinə yardım edə bilmələri üçün töhfə vermək*: ƏOŞ-ların müqəddəratı ilə bağlı atılan heç bir addım onları asılı hala salmamalı, əksinə daha sonra öz müqəddəratlarını dayanıqlı və azad surətdə təmin edə bilmələri istiqamətində olmalıdır.
- *Şərtsizlik*: ƏOŞ-ların müqəddəratı ilə bağlı atılan heç bir addım əlilliyin hansısa səbəbdən yaranmasına istinad etməməli, şərtsiz olmalıdır.
- *Fərdi yanaşma*: Təklif edilən yardım hər bir ƏOŞ-un ehtiyacına uyğun miqyasda və yöndə olmalıdır. Öncə qısamüddətli və keçid xarakterli (“*transitional*”) yardımlara üstünlük verilməlidir ki, edilən müdaxiləni hesablamaq mümkün olsun.
- *Əks-mərkəzləşmə*: Əlilliyi olan insanlar üçün yardım asanlıqla əlçatan, yaşayış və ya iş yerinə yaxın olmalıdır.
- *Rahət keçid*: ƏOŞ-lara edilən yardımlar bir-biri ilə uyğun olmalı və təzad təşkil etməməlidir.
- *İcma əsaslı yardım*: ƏOŞ-lara edilən yardımlar və edilən müdaxilələr başlıca olaraq icma quruculuğu yönündə olmalıdır.
- *Şəffaflıq*: Görülən bütün işlərdə şəffaflıq təmin olunmalı, kiçik, aydın, mürəkkəb olmayan və şəffaf addımlara üstünlük verilməlidir.

- *Əlçatanlıq*: Təklif olunan yardımlar, həmçinin informasiya və məsələhət alma baxımından əlçatan olmalıdır.

Tədqiqat işi bütün standartları təqdim etmək ambisiyası daşımasa da, yuxarıda verilən kriteriyaların spesifikliyi nəzərə alınmaqla əlilliyi olan şəxslərə təhsil zamanı lazım olan müxtəlif maksimumlarla təmin etmək məqsədi güdür.

Əlilliyi olan şəxslərin təhsil standartlarının müəyyənləşdirilməsi cəmiyyətin ümumi təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün holistik (bütöv) yanaşmanı zəruri edir. Tədqiqatçı Mohammed Abdul Ghafoor-un (1999) arqumentləri əsasında əlilliyi olan şəxslərin təhsil hüquqlarını tam mənada təmin etmək üçün 2 pre-rekvizit standart və 4 standart müəyyənləşdirmək mümkündür. Pre-rekvizit (əvvəlcədən yerinə yetirilməsi lazım olan) standartlar aşağıdakılardır:

1. Təhsil planının uğurlu yerinə yetirilməsi üçün əlilliyin müəyyənləşdirilməsi;
2. Təhsil kurrikulumuna uyğun şəkildə tibbi müayinə və bu tibbi müayinədən irəli gələn tədbirlərin görülməsi.

Göründüyü kimi, göstərilən iki pre-rekvizit standart əlilliyə həm tibbi, həm də sosial yanaşmanı zəruri edərək, hər iki yanaşmadan irəli gələn çətinliklərin aradan qaldırılmasını vacib sayır. Təhsil planının uğurlu yerinə yetirilməsi üçün əlilliyin müəyyənləşdirilməsi hər bir ƏOŞ-a fərdi yanaşma tələb edir və təhsil kurrikulumu başlamamışdan qabaq bütün tələbə/şagirdlərin ehtiyaclarını qiymətləndirəcək daxili və konfidensial araşdırmanı hədəf seçir. Nəticədə əlilliyi olan tələbə/şagirdlərin hər birinin əlilliyi/əlillikləri müəyyənləşdirilərək təhlil və pedaqoqların çıxışı olacaq bir şəkildə yazılı surətdə təsvir olunur. Təhsil kurrikulumuna uyğun şəkildə tibbi müayinə və bu tibbi müayinəyə əsaslanan tədbirlər inklüziv infrastrukturdan əlavə, lazım ola biləcək fiziki alətlərin və başqa tibbi ehtiyacların nəzərə alınması üçün vacibdir.

Təhsil müəssisələrinin bu iki pre-rekvizit standartı yerinə yetirməsi ümumi standartların tətbiq olunması ilə inklüziv təhsilin əldə olunmasına aparın yoldur. Ümumi standartlar isə aşağıdakılardır:

1. Təhsil mütəxəssislərinin hazırlaşdırılması və doğru seçilməsi;
2. Sınıf heyətlərinin müəyyənləşdirilməsi;
3. Uyğun strategiyaların müəyyənləşdirilməsi və tətbiqi;
4. Təhsil heyəti ilə valideynlər arasında əməkdaşlıq.

İnklüziv təhsilin təmin olunması üçün təhsil mütəxəssislərinin və işçilərinin ƏOŞ-larla işləmə baxımından irəli sürülə biləcək kriteriyalar əsasında doğru seçilməsi və aparılmış ehtiyac dəyərləndirilməsi əsasında spesifik surətdə hazırlaşdırılması lazımdır. Bunun yanaşı, sınıf heyətlərini müəyyənləşdirərkən də nəzərə alınmalı olan məqamlar vardır. Sınıf strukturu və mühiti təkcə ƏOŞ-ların ehtiyacları baxımından dizayn edilməməli, həmçinin əlilliyi olmayan şagirdlərin tələbləri, sözügedən sinifdə təhsil almağa hazır və uyğun olub-olmadıqları

yoxlanılmalıdır. Əlavə olaraq, tədris ilinin və proqramlarının müxtəlif dövrlərini əhatələyən strategiyalar müəyyənləşdirilməli, strategiyaların tətbiqi monitorinqi aparılmalı və lazım gələrsə, monitorinq nəticələrindən irəli gələn məsələlərə müdaxilələr edilməlidir.

Bundan başqa, təhsil qurumu təhsil mütəxəssisləri, işçiləri və valideynlər arasında əməkdaşlıq yaratmalı, onların daimi məşvərdədə və kommunikasiyada olmasını təmin etməlidir. Nəzərə alındıqda ki, təhsil təkcə intellektual inkişaf deyil, həmçinin ünsiyyət fəzasıdır, bu tip məşvərat və kommunikasiyanın mövcudluğu ortaya çıxacaq psixoloji və sosial psixoloji maneələrin aradan qaldırılması üçün kritik rol oynaya bilər.

4. ƏLİLLİYİ OLAN ŞƏXSLƏRİN CƏMİYYƏTƏ İNTEQRASIYASI BARƏDƏ APARILMIŞ SORĞUNUN NƏTİCƏLƏRİ - BAKI KAZUSU

Bakı və ətraf yaşayış məntəqələri misalında ƏOŞ-ların yuxarıda göstərilmiş konsepsiya əsasında *cəmiyyətə inteqrasiyasını* təhlil etmək məqsədilə bu şəxslər arasında onlayn surətdə keçirilmiş sorğunun nəticələrindən istifadə etmişik.

Sorğuda iştirak etmiş şəxslərdən 25 nəfəri (64,1%) kişi, 14 nəfəri isə (35,9%) qadındır.

39 nəfərlə keçirilən sorğuda 23 nəfər I qrup (69,2%), 7 nəfər II qrup (20,5%), 9 nəfər III qrup (10,3%) əlilliyi olan şəxs iştirak edib. Sorğuda iştirak edən şəxslərin 12 nəfəri (30,8%) “orta ixtisas – kollec, yaxud texnikum təhsili aldığı”, 12 nəfər (30,8%) tam orta - 11 illik təhsil pilləsini başa vurduğunu, 8 nəfər (20,5%) orta - 9 illik təhsil pilləsini bitirdiyini, 6 nəfər isə (15,4%) ali təhsilli olduğunu vurğulayıb, 1 nəfər (2,6%) isə ümumiyyətlə, təhsil almadığını qeyd edib. Nəticələrdən bəlli olur ki, ƏOŞ-lar arasında ali təhsil almaq tendensiyası aşağı səviyyədədir. 39 nəfər respondentin 18 nəfəri (46,2%) 18-29 yaş aralığında, 15 nəfəri (38,5%) 30-44 yaş aralığında, 4 nəfəri (10,3%) 45-54 yaş aralığında, 2 nəfəri isə (5,1%) 55-64 yaş aralığındadır. 36 nəfərin cavab verdiyi sual əsasında məlum olur ki, respondentlərin gəlir səviyyəsi aşağıdakı kimidir. 18 nəfər 300-499 ₼ (51,4%), 12 nəfər 0-299 ₼ (34,3%), 4 nəfər 700+ ₼ (11,4%), 1 nəfər 500-699 ₼ (2,9 %) cavabını qeyd edib.

39 nəfər arasında keçirilən sorğuda 16 nəfər (41,0%) “Çox təsir edir - gəlir səviyyəmə rahat nəqliyyat seçməmə imkan yaradır”, 14 nəfər(35,9%) “Qismən təsir edir - gəlirimdən asılı olaraq nəqliyyat seçimim dəyişir”, 9 nəfər(23,1%) “Qətiyyətlə təsir etmir - gəlirimdən asılı olmayaraq nəqliyyatımı dəyişməyəm” cavabı verib.

Sorğu nəticəsindən də görüldüyü kimi, respondentlərin böyük hissəsinin (41,0%) gəlir səviyyəsi nəqliyyat seçiminə yüksək səviyyədə təsir göstərir, 35,9 % respondent isə gəlir səviyyəsindən asılı olaraq nəqliyyat seçimini qismən dəyişdiyini bildirib.

Respondentlərin öz sosial çevrələri ilə münasibətlərinin təhlili üçün alınmış cavablara baxarkən aşağıdakı mənzərə ortaya çıxır. 37 nəfərin cavabı əsasında formalaşan nəticəyə görə, 9 nəfər (24,3%) “bir neçə aydan bir”, 8 nəfər(21,6%) “həftədə bir neçə dəfə”, 6 nəfər (16,2%) “ayda bir dəfə”, 6 nəfər(16,2%) “ildə bir dəfə”, 4 nəfər (10,8%) “həftədə bir dəfə”, 3 nəfər(8,1%) “görüşürəm”, bir nəfər (2,7%) isə “hər gün görüşürəm” cavabını verib. Görüldüyü kimi, respondentlərin yarısından çoxu – 56.7 %-i ən yaxşı halda ayda bir dəfə öz sosial çevrələrində iştirak edə bilir, 8.1 %-i isə ümumiyyətlə, sosial çevrədən təcrid olunduğunu bildirir.

Respondentlər sosial həyatda iştirak zamanı ayrı-seçkiliyə məruz qalıb-qalmadıqlarını bu cür dəyərləndiriblər. 38 nəfər arasında keçirilən sorğuda 14 nəfər (36,8%) “bəli”, 14 nəfər (36,8%) “bəzən”, 10 nəfər (26,3%) “xeyr” cavabını qeyd edib. 73.6 % respondent ayrı-seçkiliyə məruz qaldığını bildirib.

“İctimai iştirakınıza mane olan amillər nələrdir?” sualına 39 nəfər arasında 21 nəfər (53,8%) “İnfrastrukturun yararlı olmaması” cavabını qeyd edib.

Sorğu əsasında respondentlərin nəqliyyat vasitəsi seçimləri aşağıdakı kimi təsvir oluna bilər:

38 nəfər arasında keçirilən sorğuda 19 nəfər (50,0%) “taksi”, 11 nəfər(28,9%) “avtobus”, 5 nəfər(13,2%) “şəxsi maşın”, 3 nəfər (7.9%) “metro” cavabını seçib.

“Nə üçün qeyd etdiyiniz nəqliyyat vasitəsindən daha çox istifadə edirsiniz?” sualında respondentlərə bir neçə cavab seçmək imkanı verilib və 38,4% ictimai nəqliyyatın əlçatan olmamasını, 46,1% qeyd etdiyi nəqliyyat vasitəsinin daha rahat olduğunu vurğulayıb. Bu statistikadan görünür ki, respondentlərin ictimai nəqliyyat seçimləri ilə ictimai nəqliyyatın əlçatanlığı faktoru arasında kausasiya (səbəb) əlaqəsi mövcuddur. Belə ki, ictimai nəqliyyatın ƏOŞ-lara uyğunsuzluğu onların daha bahalı nəqliyyat növündən istifadə etməsinə zəmin yarada bilər.

Bundan əlavə, “İşləmirsinizsə, işləməyinizə mane olan amillər nələrdir?” sualına 11 nəfər (28,2%) infrastrukturun uyğun olmamasını əsas gətirib.

5. NƏTİCƏ

Beləliklə, oxuduğunuz tədqiqat işi əlilliyi olan şəxslərin ictimaiyyətin müxtəlif sferalarında iştirakının təmin olunması üçün kriteriyalar və standartlar müəyyən etməklə bərabər tədqiqatın əsas sualı olan iqtisadi faktorlarla *cəmiyyətə inteqrasiya* arasında əlaqəni ortaya çıxarmağa çalışıb. Təhlil olunmuş məlumatlar iqtisadi faktorlarla *cəmiyyətə inteqrasiya* arasındakı əlaqəni təsvir etməkdə, həmçinin inteqrasiya zamanı gözlənilməli olan kriteriyaları təqdim etməkdədir. Nəticə etibarilə, *cəmiyyətə inteqrasiya* müxtəlif proksi-parametrlərlə izah etsək, ƏOŞ-lar arasında ali təhsil alma tendensiyasının aşağı olduğunu deyə bilərik. Həmçinin vurğulamaq lazımdır ki, tədqiqat məqsədilə keçirilmiş sorğuda iştirak edən əlilliyi olan respondentlərin yarısından çoxu (56.7 %) yalnız bir dəfə öz sosial çevrəsindən olanlarla görüşə bildiklərini qeyd edəblər. 73.6 % respondent müxtəlif hallarda ayrı-seçkiliyə məruz qaldığını bildirib. Həmçinin sorğuda iştirak edən respondentlərin yarısından çoxu (53,8%) ictimai iştirakçılıqda maneə kimi infrastruktur problemlərini qeyd edib. Bu hal Azərbaycanda ƏOŞ-ların həyat fəaliyyəti üçün infrastrukturun uyğunsuzluğu arqumentini gücləndirir. Həmçinin tədqiqat nəticəsində bəlli olur ki, Azərbaycanda yaşayan ƏOŞ-lar infrastruktur problemləri səbəbilə daha bahalı nəqliyyatdan istifadə etmək məcburiyyətindədirlər ki, bu da onların ictimai iştirakçılığına mənfi təsir göstərə bilər.

6. ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

<https://www.sosial.gov.az/>

<https://www.unicef.org/azerbaijan/sites/unicef.org.azerbaijan/files/2019-05/IC-BriefNote-AZE.pdf>

Dünya Səhiyyə Təşkilatı (2021) “Disability.” https://www.who.int/health-topics/disability#tab=tab_2 . Əldə edildi: 16 May 2022

Mike Oliver - Disability & Society

<https://www.coe.int/az/web/compass/disability-and-disablism> Əldə edildi: 16 May 2022

UNICEF (2011), “Azərbaycanda əlilliyi olan şəxslərin vəziyyətinin təhlilinə dair tədqiqat”,

Avropa Şurası (2003) Rehabilitation and Integration of People with Disabilities: Policy and Legislation. 7th Edition. Council of Europe, 2003 <https://rm.coe.int/16805a2a15>

Sənəd Demokratik Təşəbbüslər İnstitutunun (IDI) apardığı araşdırmalar əsasında tərtib olunub. IDI araşdırmanın aparılmasına və sənədin ərəşəyə gəlməsinə töhfə verən hər kəsə dərin təşəkkürünü bildirir.

Məlumatlardan istifadə edərkən IDI-yə istinad etmək zəruridir.

Əlaqə məlumatları:

Tel: +99450 435 95 42

Web: www.idi-aze.org

E- poçt: info@idi-aze.org

Facebook: www.facebook.com/DTL.IDI